

ЕДИ· ИВОИКУЕЗЮКЛАЮДЬ·
ПНЕ· ТНЕ· ѿ· ма· Ч· ла· ѿ· ѿ·
Г· СКОИМЛОУ· Ч· П· КОМ· СЕ
У· СЛЮ· В· Е· КО· Ш· В· ЦЕ· ПО
Е· Д· Т· В· Л· К· С· Б· Ю· Д· У· Е· ЖЕ
У· Д· Р· Н· Е· КО· У· М· Н· С· Н· К· РО
Ц· Н· Е· КО· ГО· Л· У· Е· Н· Е· В· А· Н· Е
А· Ж· Н· Т· Е· Ж· Е· Ш· У· Л· И· Т· В· П· Р· О
А· Д· Б· Т· К· О· К· И· П· А· С· Л· И· М· А·
Н· А· С· Л· И· М· И· Ш· И· Х· В· А· Ш· И
Б· Н· Ю· Т· В· Ы· Н· П· Р· Е· Д· В·
Л· И· К· И· Ж· Е· Н· Ц· Р· Е· К· Е· Д· О· М· И
О· Д· Б· Т· Е· М· Е· Н· Е· Р· А· Д· И· В· С· С·
Е· Д· Е· Н· Н· Е· И· М· Ъ· Н· Е· З· Ы· К· О·
В· Е· Г· Д· А· Ж· Е· П· Р· Е· Д· А· Д· Е· Т· А
И· М· Е· П· Ц· Т· Е· С· Е· К· А· И· Г· О· М· И
Т· О· В· К· У· Г· Л· Е· Т· Е· Д· А· С· Т· В· О·
В· А· М· · К· А· Т· Ъ· У· А· · У· Т· А· К·

У· С· Л· Е· Н· У· К· Н· Ю· Т· Ъ· ·
Д· Е· С· Е· Н· Е· Н· А· В· И· Д· И· М·
С· Ъ· М· И· · П· А· С· Н· Е· М· О· В·
Д· И· · П· Р· О· Т· Р· А· П· Е· К· И· Д·
В· Н· Ц· А· С· И· С· Е· П· А· К· Ю· Д· В·
В· Т· О· · Т· Н· Е· ѿ· ма· · С·
Е· Г· С· К· О· И· М· Л· О· У· Ч· И· Т·
И· Н· У· Т· О· Ж· Е· Б· О· П· О· К· Р· В·
Н· О· Е· С· Т· В· Е· Ж· Е· Н· Е· Ш· И·
Т· Ъ· С· Е· · Н· И· Т· А· Е· Н· О· Е· Ж· Е·
О· Р· К· Е· Д· Е· Н· О· Б· Ю· Д· Е· Т· Ъ· ·
Г· Л· О· В· А· М· · В· Ъ· Т· М· Е· Р·
Т· Е· О· У· Б· О· В· Ъ· С· В· Е· Т· Ъ· · Н· О·
Б· Ъ· У· С· Л· Ы· Ш· И· Т· Е· · П· R· O·
В· Е· Д· И· Т· Е· В· Ъ· К· Р· О· В· Е· Х· А·
М· Е· У· С· О· Н· Т· Е· С· Е· Ш· О· У· Е· Н·
Ю· Ш· И· Х· Ъ· Т· Е· Л· О· · А· Д· И· В· Е· Н·
Е· Ю· Ш· И· У· К· Е· Н· Т· Ъ· · С· А·

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	9
<i>Ана А. Плотњикова</i> Лила и олалија у српском језику и културним дијалектима.....	11
<i>LILA AND OLALIJA IN SERBIAN LANGUAGE AND CULTURAL DIALECTS</i>	
<i>Марија С. Јефтимијевић Михајловић</i> Имагинација пламена и пламен имагинације (Ватра као поетски принцип – српска поезија XX века).....	25
<i>IMAGINATION OF FLAME AND FLAME OF IMAGINATION (FIRE AS A POETIC PRINCIPLE – SERBIAN POETRY OF THE 20TH CENTURY)</i>	
<i>Миливој Б. Алановић</i> Структурни израз предиката ‘ратовати’.....	49
<i>GRAMMATICAL FORMS OF THE SEMANTIC PREDICATE ‘RATOVATI’</i>	
<i>Радмило Н. Маројевић</i> Ватра и њени одбљесци у поетској композицији Његошевој (<i>зрака, луча, искра, зубља</i>).....	71
<i>FIRE AND ITS REFLECTIONS IN ЊЕГОС’S POETIC COMPOSITION</i>	
<i>Данијела С. Станић</i> Ватра и њена метафора као језичко-стилска одлика у стваралаштву Растка Петровића.....	103
<i>FIRE AND ITS METAPHORS AS A LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURE IN THE WORK OF RASTKO PETROVIC</i>	
<i>Горан Б. Милашин</i> Глаголски префикс <i>по-</i> као средство изражавања атенуативности у савременом српском језику.....	121
<i>THE VERBAL PREFIX PO- AS A MEANS OF EXPRESSING ATTENUATIVE MEANING IN THE CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE</i>	
<i>Маша Љ. Петровић</i> Прикривена интермедиијалност: музички елементи у роману <i>Соната за лошег човека</i> Александра Гаталице.....	147
<i>CONCEALED INTERMEDIALITY: MUSICAL ELEMENTS IN NOVEL SONATA FOR A BAD MAN BY ALEKSANDAR GATALICA</i>	

Милан Б. Громовић

- Богородица као ходатајница и песничка
антонимија – Павић и Венцловић..... 165
*THE VIRGIN AS A VIRGIN INTERCESSOR AND POETIC
ANTONYMY – PAVIĆ AND VENCLOVIĆ*

Николина П. Хавран

- Огањ божанствене љубави и огањ гајене – о мотивима ватре и
светлости у химнографским портретима Светога Симеона и
Светога Саве 187
*THE FIRE OF DIVINE LOVE AND THE FIRE OF HELL – ON THE SYMBOLS OF FIRE AND
LIGHT IN THE HYMNOGRAPHIC PORTRAITS OF SAINT SIMEON AND SAINT
SAVA*

Александра Ј. Брајовић

- Кратког размишљење о праздници (1786) Јована Мушкатиновића
– једно непознато просветитељско-полемичко дело 215
*KRATKOE RAZMIŠLJENIJE O PRAZDNICI (1786) BY JOVAN MUŠKATIROVIĆ –
A RELATIVELY UNKNOWN POLEMICAL WORK FROM THE AGE OF
ENLIGHTENMENT*

Јасмина П. Кнежевић

- Трагом ватре... (Симболика ватре у збирци
приповедака *Принц ватре* Филипа Давида) 231
*ALONG THE PATH OF FIRE... (THE SYMBOLISM OF FIRE IN A SHORT STORY COLLECTION
ENTITLED PRINC VATRE (THE PRINCE OF FIRE) BY FILIP DAVID)*

Милица А. Кандић, Милица Б. Мојсиловић

- Ватра као стваралачки принцип у *Споредном небу* Васка Попе..... 253
FIRE AS A CREATIVE PRINCIPLE IN THE SECONDARY SKY BY VASKO POPA

Драгана С. Лисић

- Интертектуално читање романа *Пешчаник* Данила Киша
у контексту библијске књижевности 271
*AN INTERTEXTUAL ANALYSIS OF DANILO KIŠ'S NOVEL PEŠČANIK
IN THE CONTEXT OF BIBLICAL LITERATURE*

Магда Г. Миликић

- Културне и друштвене околности у којима
настаје *стварносна проза* 295
*CULTURAL AND SOCIAL CIRCUMSTANCES IN WHICH THE REALITY PROSE
(HARD-BOILED PROSE) WAS CREATED*

Милош Д. Михаиловић

- Ватра код Пекића: алхемијски преображаји
Симеона Газде и Думетријуса кир Ангелоса323
*FIRE IN PEKIĆ'S WORKS: ALCHEMICAL TRANSFORMATIONS OF
SIMEON GAZDA AND DUMETRIUS KIR ANGELOS*

Луна М. Градинићак

- Ватра у песништву Бранка Миљковића.....345
*ABOUT FIRE AS AN INTEGRATED ELEMENT OF POETIC CREATION
IN BRANKO MILJKOVIĆ'S POETRY*

Ана М. Мумовић

- Ватра као основни елеменат универзума (Прилог тумачењу
приповедачког опуса Ива Ћипика)361
*FIRE AS THE BASIC ELEMENT OF THE UNIVERSE (A CONTRIBUTION TO THE
INTERPRETATION OF IVO ĆIPIKO'S NARRATIVE OPUS)*

Биљана С. Солеша

- Симболика ватре у прози Боре Станковића.....377
THE SYMBOLISM OF FIRE IN BORA STANKOVIĆ'S PROSE

Гордана Р. Штасни

- Семантичко-деривационе специфичности
лексема *огањ* и *ватра*395
*SEMANTIC-DERIVATIONAL CHARACTERISTICS OF LEXEMES
FIRE (VATRA) AND INGLE (OGANJ)*

Милица Љ. Стојановић

- Деривационо гнездо лексеме *огањ*:
турбено-семантичка анализа419
DERIVATIONAL NEST OF LEXEME OGANJ: SEMANTIC-DERIVATIONAL ANALYSIS

Наташа М. Миланов

- О значењима лексема из семантичког поља *ватра* у
српском језику (на материјалу именица и глагола)..... 443
*THE MEANINGS OF LEXEMES IN THE SEMANTIC FIELD OF FIRE IN
THE SERBIAN LANGUAGE (BASED ON NOUNS AND VERBS)*

Марија Д. Вучковић

- Ватра у тајним занатлијским језицима – творба,
семантика и порекло номинација чији је денотат ватра.....465
FIRE IN SECRET LANGUAGES OF CRAFTSMEN

Јелена М. Павловић Јовановић

Концесивне клаузе у административно-правном
стилу српскога језика 19. века.....487

THE CONCESSIVE CLAUSE IN THE 19TH CENTURY SERBIAN LEGAL TEXTS

Милена П. Владић Јованов

Значење ватре у поезији Т. С. Елиота, Ивана В. Лалића,
Бранка Миљковића и В. Б. Јејтса: интертекстуални и
деконструкционистички приступ 513

THE MEANING OF FIRE IN THE POETRY OF T.S. ELIOT, IVAN V. LALIĆ, BRANKO

*MILJKOVIĆ, AND W.B. YEATS: AN INTERTEXTUAL AND DECONSTRUCTIONIST
APPROACH*

Aleksandra Z. Stojanović

Flames of Survival: A Study of The Burning Diary in Aleksandar Tišma's
The Use Of Man 541

ПЛАМЕН ПРЕЖИВЉАВАЊА: ПРОУЧАВАЊЕ СПАЉЕНОГ ДНЕВНИКА У РОМАНУ

УПОТРЕБА ЧОВЕКА АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ

Јелена И. Маринков

Ватра у поезији Бранислава Петровића 555

FIRE IN THE POETRY OF BRANISLAV PETROVIĆ

Јована С. Анђелковић

Поетско-симболичка представа фланера и урбанитета
у поезији Новице Тадића 575

POETIC-SYMBOLIC REPRESENTATION OF FLANEUR AND URBANITY

IN THE POETRY OF NOVICA TADIĆ

Јелена З. Милић

Ватра и њен симболистички регистар у
Приповеткама једног каплара Бранислава Нушића..... 599

THE FIRE AND ITS SYMBOLIC REGISTER IN THE TALES OF A CORPORAL

BY BRANISLAV NUŠIĆ

Марија С. Јефтимијевић Михајловић¹

Институт за српску културу

Приштина – Лепосавић

ИМАГИНАЦИЈА ПЛАМЕНА И ПЛАМЕН ИМАГИНАЦИЈЕ

(ВАТРА КАО ПОЕТСКИ ПРИНЦИП – СРПСКА ПОЕЗИЈА XX ВЕКА)

Апстракт: *Полазећи од чињенице да се у поезији може говорити и о дијалектици и о дихотомији ватре, у раду је најпре реч о односу песника и пламена, то јест о песничкој имагинацији чија је природа блиска пламену, а потом се у примењеној равни истраживања, на корпусу изабране поезије три велика српска песника двадесетог века – Бранка Миљковића, Милована Данојлића и Слободана Ракићића – тумачи симбол ватре, који је у средишту њиховог поетског света. Избор поезије ових песника условљен је, између осталог, и тиме што је преко њихових песама могуће разликовати три лица ватре, односно најмање три различита значења која она имају за њих. Заједнички (поетички) именитељ свима њима односи се на креацију, односно имагинацију (башиларовски схваћеног) пламена, као песничког напора да се дође до суштине или „корена бића“ („бивствовање у правцу суштине“), „стубова васељене“, односно такозваног Прометејевог комплекса, као израза чежње и страсти за сазнањем.*

Кључне речи: *Бранко Миљковић, Милован Данојлић, Слободан Ракићић, ватра, пламен, имагинација, сањарење, поезија, принцип креације, принцип деструкције.*

Као комплексна појава и феномен, у различитим манифестацијама, појавним облицима и значењима, ватра је присутна у усменој и писаној књижевности од њених почетака до данас, на шта, између осталог, указује и учесталост/фреквентност употребе овог мотива, нарочито у

¹ mjmhajlovic@gmail.com

поезији. Међутим, за разумевање значења и симболике ватре у поезији, важно је и полазно разумевање у етнолошким, филозофским, антрополошким и психолошким студијама, где се најчешће истиче да је ватра појава која је из корена променила човеков начин живота и целокупну људску културу. Због тога је Сима Тројановић, један од првих етнолога који се студиозно бавио њеним пореклом, природом, заступљеношћу и значењима у српском језику, култури, обичајима и веровањима, назива „најузвишенијим симболом и душом целокупне материјалне и духовне културе човечанства“ (2008: 37). Историја митологије, фолклора, религије, књижевности и уметности многих народа, па и српског, незамисливе су без тумачења (и промишљања) *ватре*, као симбола стварања енергије и животне снаге, као покретача духа, односно целокупне материјалне и духовне културе човечанства. Познато је да је ватра у космологији, уз воду, земљу и ваздух, један од четири основна елемента. Синоними који изражавају њена разноврсна значења (пламен, плам, огањ, огњиште, жар, варница, искра, луча, светлост, сунце, Феникс итд.) присутни су и у народној књижевности (и то у кратким говорним формулама, поезији, народним причама и бајкама, где се нуди богат материјал за реконструкцију митског схватања ватре у нашој култури). У том смислу, требало би подсетити на обиље загонетки, пословица, заклетви, клетви, басни, које су забележили Вук Ст. Караџић, Стојан Новаковић, Јаша Продановић, али и на народну причу о Светом Сави и ватри, која представља неку врсту српског прометејског мита, будући да се у њој говори о Светом Сави који краде ватру од анатема и доноси је српском народу. Читава писана књижевност, проза, а нарочито поезија, обележена је мотивом ватре у њеним разноврсним манифестацијама и значењима.

Као симбол људског и божанског духа, на духовно-религијском плану, ватра, односно пламен симбол је прочишћења људског духа од стране Бога. У *Старом завету* Бог се јавља у виду ватре, а и у многим „великим сновима“ ватра је симбол Христа (Требјеџанин 2008: 27). Подсетимо само на „огањ божанствене љубави“, какав се помиње у средњовековним житијима, или на наслове Његошеве *Луче микроkozма*, радног наслова *Горског вијенца – Извијање искре* или *Извишкра*, и видећемо колико је важна и вишезначна симболика ватре за историју српске духовне мисли.

На психолошком плану, ватра је готово увек манифестација човекових унутрашњих, психичких стања (Trebješanin 2008: 26), па отуда у поезији срећемо њена разноврсна емотивна значења. На биолошко-психолошком плану, најизразитија је и врло често присутна сексуална симболика ватре и као таква се јавља у српској и светској поезији. Дакле, готово сав спектар значења која ватра иначе има у историји културе, религије и психологије, уграђена су – посредно или непосредно – и у садржај поезије и у њене херменеутичке слојеве тумачења.

Међутим, разумевање значаја и значења ватре у књижевности, односно поезији, немогуће је без разумевања њене амбивалентне природе (осим поменутог религијско-духовне, психолошке и биолошко-психолошке природе), њених представа и њеног култа у митовима, легендама, предањима и веровањима, из чега произлази и човеков амбивалентан однос: он се ватре боји у исто време колико јој се и диви и поштује је. Чак је и њена *мистична природа* такође производ њене двоструке природе: једна је *божанска, благотворна*, јер човеку пружа заштиту, топлину и светлост, одржава живот, па је често симбол љубави, умног, божанског, мудрог и чистог живота. Друга је *демонска, деструктивна, стихијска*, јер прождире и уништава. Ова дихотомија ватре, која понегде готово неочекивано прелази у дијалектику, можда нигде и није тако јасно испољена као у поезији, у којој се открива и као „*благословено, божанско оруђе (небеска ватра)*“, али и као „*демонска, ђавоља (ватра у паклу)*“ (Trebješanin 2008: 30).

За феноменолога Гастона Башлара, који се бавио природом, симболиком и значењима ватре, она је *повлашћена појава која може све да објасни*:

Ако се све оно што се полагамо мења објашњава животом, све оно што се брзо мења објашњава се ватром. Ватра је нешто ултраживо. Ватра је интимна и она је универзална. Она живи у нашем срцу. Она живи на небу. Она се уздиже из дубина твари и нуди нам се попут љубави. Она поново силази у материју и крије се, притајена, суздржана попут мржње и освете. Она је доиста једина међу својим појавама која може тако јасно да прима два супротна вредновања: добро и зло. Она блиста у рају. Она гори у паклу. Она је благодот и мучење (...). Она је благостање и она

је поштовање. То је једно заштитничко и страшно добро и зло божанство. Она може бити противречна: она је, дакле, једно од начела универзалног тумачења (Bašlar 1996: 12).

У том смислу могуће је и потребно говорити и о *дихотомији* и о *дијалектици* ватре у поезији, која на највишим нивоима препознаје природу њене изузетности, њене и стваралачке и деструктивне моћи, али и у контексту природе самог песника, која има много заједничког са ватром. Песник не само да промишља ватру, него је и сâм ватра, пламен. Његова имагинација блиско кореспондира са пламеном, јер је његов дух од исте пламене природе као и ватра. Отуда Башларова вишеструка аналогија пламена свеће и песника, јер и један и други деле природу и судбину усамљене воштанице која светлошћу пламена обасјава и властито биће и мрак око себе, док, с друге стране, води сопственом сагоревању. Сетимо се само Миљковићевих речи: „И тако старимо ја и мој пламен / И тако се опијам својим животом и пепелом“ (Miljković 1972a: 123). Песничко промишљање пламена, као пламтеће вертикале, носи нешто и од песничког личног стремљења ка узвишеном, духовном, па и оностраном – ка одгонетању тајне која припада сфери невидљиво, непојамног, етеричног и мистичног. Пламен илуструје све видове тих трансценденција, из чега произлази и наслов овог рада: „Имагинација пламена и пламен имагинације“, којим се жели сугерисати двојство или дихотомија ватре, и то на корпусу поезије оних српских песника код којих је *знамен ватре* пут којим се „поезија највише приближава човеком миту о себи самом“ (Džadžić 1996: 96).

Имајући у виду тематски и значењски обухват овако широко постављене теме, где би проучавање поетског принципа ватре само у српској поезији прошлог века захтевао озбиљан и обиман истраживачки подухват, у раду је направљен избор три репрезентативна српска песника: Бранка Миљковића (1934–1961), Милована Данојлића (1937–2022) и Слободана Ракићића (1940–2013), који у средиште свог поетског света стављају симбол и мотив ватре. Избор ових песника начињен је, између осталог, и према томе што се у њиховој поезији очитују *три лица* ватре, односно најмање три различита спектра значења. Свима је заједничко то што се *ватра* односи на креацију односно имагинацију (башларов-

ски схваћеног) пламена, као песничког напора да се дође до суштине или корена бића, стубова васељене, односно такозваног Прометејевог комплекса, као израза чежње и страсти за сазнањем.

Сходно томе, потпуно је природно да први избор буде Бранко Миљковић, чије се и само име, књижевна и животна судбина везују за знамен ватре – он је песник који је „сагорео (...) брзо, у сангвиничној сталној напетости која је узела фаталан обрт, у великом, опасном пламену своје контемплативне и песничке страсти“ (Džadžić 1996: 19–20) или, како у *Писму пријатељу* (Петру Џацићу) сведочи: „Ја сам онај који се играо ватром и изгорео“. У разговору са Михаилом Блечићем, поводом две књиге песама *Порекло наде* и *Ватра и ништа*, из 1960. године, на питање коју би реч изабрао, ако би морао да буде лишен свих других, одговара: „Одабрао бих само једну прејаку реч, кадру да из себе поново створи читав речник. (...) Ватра. Ватра припрема птицу. Птица је поклон за небо“ (Miljković 1972c: 260). Дакле, читав Миљковићев сложени поетски, филозофски и космогонијски систем заснован је на поштовању ватре као принципа универзума, али и принципа самог живота. Ватра сублимира вредности живота, она хармонизује супротности, али га и води „од беспућа до наде“. Једном речју – у Миљковићевој поетској перцепцији, ватра обједињује оба пута: *пут навише* – ка сазнању, и *пут наниже* – ка спознању.

Но, упркос томе што је о томе деценијама уназад у више наврата писано, почев од Петра Џацића па све до савремених критичара и истраживача, и што се његова јединствена поезија, препуна универзалних симбола и метафора, често означавана као херметична, не престаје да буде предмет интересовања критичарске и читалачке јавности. Свако од тих објашњења, да се послужимо речима самог Миљковића, јесте „условно и није једино“, јер „оно што је песник желео рећи у песми, ни издалека не исцрпљује њен смисао“ (Miljković 1972c: 262–263). Ове његове речи истовремено су и подстицај да се њиме изнова бавимо, трагамо за непресушним изворима симбола и њихових значења, међу којима *ватра* заузима привилеговано место. Ризикујући да се у нечему и поновимо са досадашњим истраживањима и тумачењима, закључцима и увидима, опредељујемо се за Миљковићеву ватру управо из раз-

лога одговорности, то јест немогућности да се у експликацији овакве теме његова поезија заобиђе, али и могућности да се у свему реченом пронађе и нови угао тумачења, с обзиром на семантичку слојевитост његове поезије. Томе у прилог посебно иде чињеница да за Миљковића ватра има вишеструко симболичко и метафоричко утемељење и да је немогуће говорити о њој изван контекста који чини, у првом реду, са Хераклитовом филозофијом, а затим и са националним легендама и фолклорним митовима, јер је и од једних и од других (нарочито од Хераклита) полази у креирању властите песничке космогоније како би открио „велико Биће“ ватре.

У поменутом интервјуу, Миљковић је, одгонетајући тајну наслова *Ватра и ништа*, и сâм посведочио да му је намера била да заснује поезију „на хераклитовски схваћеном онтосу“ (Miljković 1972c: 261), јер, „и суштина бића је као ватра“. Међутим, утицај који је учење овог „мрачног филозофа из Ефеса“ имало на животно и песничко промишљање света и живота филозофа и песника Бранка Миљковића, препознаје се већ у збирци *Узалуд је будим*, и то не само у поимању ватре као основног принципа универзума и човека већ и у прихватању осталих Хераклитових доктрина: онтологије, космологије и антропологије, односно његових основних начела изражених кроз идеје да је: 1) све *промена*, односно све се мења тиме што из једног стања прелази у друго, из мировања у кретање, из живота у смрт и обратно; 2) све је подвргнуто *закону јединства* и непрестане *борбе супротности* и, најважније; 3) супстрат непрекидног постојања и нестајања свега јесте она *вечно жива ватра*, етерична, флуидна прасупстанција – „вечно живи огањ који се мерама пали и с мерама гаси“ (Heraklit 1979: 14).

Занимљиво је, међутим, да у лирском есеју „Зарни влач или фрагмент о Матићу“ Миљковић износи једну од најоригиналнијих дефиниција ватре, која синтетиче читаву његову филозофију ватре и везу песника с њом:

Човек сведен на своју видљиву половину не живи до краја свој сан. Зато је сваки песник више или мање песник ватре. Она је најбољи облик појављивања невидљивог. Пепео је видљив, али он није настао из ватре, већ из нашег додира са њом и дели нашу природу (Miljković 1972b: 325).

Чини се да се већ овде Миљковић јасно одредио ка Хераклитовој доктрини по којој је ватра супстрат свега живог и невидљивог, симбол трајања и нестанка, али и обнављања или вечног кретања/кружења. Хераклит је у њему пробудио жељу да трага за пракоренима и домишља имагинацију пламена, али се исто тако може рећи да је овај антички филозоф у њему пробудио пламен имагинације, подстакнувши га да кроз вечно живу ватру изрази своју тежњу за измирењем супротности поетичке и трансценденталне (метафизичке) сфере, као што су: *ватра* и *пепео*, *биће* и *ништавило*, *живот* и *смрт*. Миљковићева поетска дијалектика ватре јесте управо јединство супротности, знак да се све мења, као резултат унутрашњих сукоба и опозиција оних елемената кроз које је песник промишљао свет, јер је контрадикција или опречност у ствари почетна тачка за поетску контемплацију.

Тако ће већ у циклусу „За оне које волимо“, у песми „Requiem“, песник ватру довести у везу са категоријама које код њега чине космичко и егзистенцијално јединство: цвет – птица – камен – пепео – мирис – сунце – звезде – ваздух – ноћ – смрт. Синтагма „цвет ватре“, коју први пут овде употребљава, у значењу раскошне моћи, означава онтофанију светлости, премада, супротно томе, касније врло често говори о *ватри ноћи*. И већ у „Трагичним сонетима“ он ће ватри дати онтолошки статус – све је, дакле, ватра; биће ватре може да „мирује“, да „гори“, да буде „распевано“; дух је ватра („чистом ватром гоњен о шта ћу са оним / што сам видео и чуо...“); „време је ватра“; материја је ватра, јер у њој пребива („Проповедање ватре“), али, ватра је и *ништа*. Свет живи у пламену, а сâм пламен је живот.

У збирци *Смрћу против смрти*, коју потписује са Блажом Шћепановићем, можда и најексплицитније потврђује хераклитовско начело вечно живе ватре:

Све што нема ватре у себи сагори
што не сагори постаје ноћ
што не изгори рађа дан

(Miljković 1972a: 194)

Међутим, своју *поетику ватре* Миљковић је песнички најексплицитније изразио у збиркама *Порекло наде* и *Ватра и ништа* („Прошлост ватре“, „Будућност ватре“, „Земља и ватра“, „Патетика ватре“ и, нарочито, у својој песничкој апотеози „Похвала ватри“). Ватра за њега, баш као и за Хераклита, има исту вредност какву у трговини има злато: вредност за коју се све замењује (Džadžić 1996: 100). Она је, према песнику, „кадра да из себе створи читав речник“; из ње је рођена и *жар-птица*, Феникс, „која себе из пепела ствара из своје немаштине“ („Прошлост ватре“), што је такође у непосредној вези са другим мотивима Миљковићеве песничке космогоније – *пепео* и *нада*. Песник не прибегава само процесу симболизације ватре, већ и процесу њене антропоморфизације – она је у његовом поетском и семантичком систему „жива“, јер су живе и неугасле све њене манифестације и видови под којима се јавља (чак и пепео који остаје после ње). Једном речју, ватра је есенција, начело, принцип, како у домену његове поетике, тако и у домену његове егзистенције. Ватра је, у ствари, „назив за онтолошки принцип утемељења постојања“ – она је мера те промене, али и мера илузије о трајности света (Јовановић 2017: 131):

Реч ватра! Ја сам рекао хвала што живим
 Тој речи чију поседујем моћ да је кажем.
 Њен пепео је заборав. Ако пред том речи скривим
 Под челом ми поледица и дан поражен.

(Miljković 1972a: 204)

Мотив пепела као притајене односно потенцијалне ватре, „пламена који спава“, то јест идеја да се у ватри никад ништа не губи, већ се само се сажима, на исти начин наставља Миљковићеву хераклитовски засновану *онтологију ватре* или *вечног кружења* у времену. Ватра је чинилац песниковог идентитета и она која даје легитимитет песничству. Унутар тог хемијско-метафизичког процеса „сагоревања“ песника у стваралачкој ватри, ништа није изгубљено, јер се и у привиду пепела садржи потенција ватре као стваралачког огња:

I

Она нема никога
Осим сунца и мене

II

Она се указује луталици
Указује се лукавом
Указује се заљубљеном

III

На крајевима ватре
Предмети који не светле
Нити се нечим другим одликују
Трају у туђем времену
Птица која сама чини јутро
Из ње излеће
Узмите шаку свежег пепела
Или било чега што је прошло
И видећете да је то још ватра
Или да то може бити

„Похвала ватри“
(Miljković 1972a: 251–253)

Али, на релацији ватра - ништа, живот - смрт, поменута потенција *ватре* помера се час ка једном, час ка другом функционалном симболу. „Смртоносан је живот али смрти одолева“, али је и смрт „животворна“, јер „нема пепела већ само ватре која спава“. У том смислу, ватра може бити еквивалент животу – мада се живот претежно симболише у ватри, а смрт у ништа (Jeftimijević Mihajlović 2012: 105). Међутим, иако збиркама *Порекло наде* и *Ватра и ништа* остаје унутар јасно оцртаног оквира неосимболистичке поетике – и принципа херметичности који увек подразумева *контекст* – јасно утемељене на митолошкој основи, Бранко Миљковић симбол *ватре* све више везује за националну митологију и фолклорну димензију, нарочито у циклусу „Утва злато-

крила“, који је сматрао својим најуспелијим циклусом песама, као и поеми „Ариљски анђео“. Настојећи да „изгради поезију на националним симболима“ (Miljković 1972c: 261), он се на одређен начин дистанцира од хеленско-римске, романске симболике, за коју каже да не одговара дубље паганској основи нашег менталитета. Национални свет симбола Миљковић је пренео у савремене токове поезије и у извесном смислу осавременио неке теме српске народне епике и лирике. Ови симболи су тако постали симболи универзалног значења захваљујући лексичкој разноврсности, семантичкој згуснутости и песниковом израженом сензибилитету за најфиније тонове звукова давнине (Jeftimijević Mihajlović 2012: 138). Саму ватру он све непосредније доводи у везу са традицијом, односно и традиција у његовој перцепцији постаје вечно жива ватра која се *с мером пали и с мером гаси*, како би одржала живи, прометејски пламен духа. Идентификација традиције и пепела не означава *згаснутост* традиције, већ, напротив, њену *притајеност* као начин да очува пламен за „предеде без памћења“:

Дозивај пепео без страха јер нема
Пепела већ само пламен који спава

(Miljković 1972a: 230)

И док је за хераклитовски усмереног Миљковића ватра главни архетипски симбол, праелемент стварања, сума његових филозофских погледа на човека и свет, дотле је за његовог донекле неосимболистичког сапутника Милована Данојлића ватра везана за колективне представе и мишљења, али је и израз особеног песничког поступка и сопствене поетичке парадигме, назначене као „разгоревање ватре“. Оно што је обојици заједничко тиче се песничког напора да се, путем контемплације ватре, односно пламена, дође до суштине, иако је практично реч о контемплацијама различите врсте. Поменута синтагма *Ватра и ништа*, у Данојлићевом случају, уколико би се само мало искосила њена семантика, могла би се реконструисати у – ватра и све (Hamović 2022: 158). Разумевајући мотив Данојлићеве ватре као израз прометејског комплекса, Валентина Хамовић даље разликује три могуће линије тумачења – прву на фону колективних представа и мишљења, другу на

плану изразите индивидуализације јунака унутар његове лирске прозе, док трећу посматра као израз специфичног песничког поступка и сопственог поетичког обрасца, кроз различите жанрове које је Данојлић неговао: лирске есеје, прозу и поезију (Наговић 2022: 159).

Три лирска есеја из књиге *О раном устајању* (1972), „Домаће огњиште“, „Куће у сумрак“ и, посебно, „Оданост ватри“, полазна су основа за разумевање Данојлићеве башларовске поетике сањарења крај ватре (и поводом ватре), чије се многоструке семантичке импликације могу препознати у поезији. Успостављајући иницијално контраст између психолошког и телесног доживљаја топлоте домаћег огњишта и физичке, али и метафизичке хладноће на Западу, одакле управо долази, Данојлић је констатацијом да се „изгледа (...) сви ми Словени помало смрзавамо на Западу“ (1972: 99), потцртао улогу огњишта као духовног средишта куће и дома. Позицијом коју заузима у самом средишту куће, изражава се и његова митско-религијска важност (оно је у извесном смислу исто што и центар света), а контемплација уз огњиште која свој пуни поетски, али и филозофски потенцијал остварује у другом лирском есеју „Оданост ватри“, побуђује у песнику мноштво архетипских слика и дубоку верност ватри као свеколикој манифестацији живота. Хердер је писао да „то што се у стварању назива живот, заправо је у свим облицима и свим живим бићима један те исти дух, јединствени пламен“ (према: Bachelard 1969: 7). Слично томе, подстакнут телесним задовољством топлине, након дугог и пуног смрзавања, песников дух се од контемплације ватре уздиже до њеног обожења:

Осећам да сам на рубу лаке халуцинације: какви ми све огњеви, какви пожари, буктиње и ломаче вечерас не долазе на ум! Обузет сам једном једином чежњом, срцем и мишљу упућен сам на ватру, телом и духом склон ватри. Ништа ме друго, изузев ватре, и не занима (...) много нас је што сањамо о ватри као што се сања светлост љубави и пријатељства (Данојлић 1972: 132–133).

Песник прибегава процесу антропоморфизације ватре, јер јој приписује људске вредности и квалитете: човек је исто што и пламен, пламен исто што и човек. Данојлићева поетичка номенклатура отуда неизоставно укључује *ватру* као принцип који човека везује са светом, а песничко

биће практично идентификује с њом. Епитети којима именује ватру јесу жива слика тог схватања: загледан у ватру, песник пише како фуруна „најпре подрхтава, па поцупкује, па поцикује, па се тресе, па заплеше... да би на крају, љуљајући се у куковима, почела да хода по кафани“ (Данојлић 1972: 134). Осим те песничке равни, далеко је изразитија филозофска димензија промишљања ватре и поводом ватре, у којој, како Башлар каже, сањарење уз ватру у песнику побуђује пламен колективних слика и представа. Јер, „*slike plamena (...) nose znak pjesništva. Svaki sanjač plamena moćan je pjesnik*“ (Bachelard 1969: 8), управо зато што пламен подстиче оно урођено дивљење и контемплацију. Гледа се сваки пут изнова. Тај кроचेовски феномен (везан за дивљење изласку сунца сваког јутра), у башларовској поетици изазива првобитна сећања и колективне представе. Имагинација пламена побуђује у песнику слике из детињства на сељаке који „један од другог позајмљују ватру, носећи је као светињу преко ливада и воћњака“ (Данојлић 1972: 133). „Сад знам“, каже он, „да је то она иста ватра коју је Прометеј украо од богова, отео је из сунчевих кола, и, ето, и моји сељаци, после толиких миленијума, бдију на њеном очувању“ (Данојлић 1972: 133). Удаљавањем од ватре, човек се удалио од сопствене духовне суштине, јер је дух – еманација пламена. Имагинација пламена, дакле, буди пламен имагинације – песник, бдијући над ватром, опчињен њеном снагом и мистичношћу, апострофира важност очувања праисконске ватре управо зато што је она корен духовне, естетичке, митолошке и религиозне мисли, односно цивилизацијског и духовног напретка: „Те ватре које су нас, истовремено, грејале, храниле, пекле нам хлеб, и дозвољавале нам да сањаримо на самој граници између живота и непостојања“ (Данојлић 1972: 134). Отуда песников позив да се вратимо исконској, дивљој, величанственој ватри, која је сачувала снагу првобитних симбола (таква ватра се, каже он, може наћи још на градилиштима, у чуваревој кућици у којој се ложи дивље, душмански). Потенција ватре није, међутим, само у ужареном пламену, „дивљој ватри“, већ њено исконско значење – које је еквивалент духа – чува своје иманентно својство и у најмањем и најтишем *пламичку*. Говорећи о снази и моћи, али и важности ћутања, Данојлић у суштини изједначава идеју по којој је у ћутању садржана потенција речи, а у пламичку снага

ватре. Ћутање – које је једно велико *ништа* (као симболика бескрајног простора и неименоване (Божије) моћи – животворна је снага, снага стварања света, због чега је важно „не повредити то ништа што чува свети пламичак“ (Данојлић 1972: 175).

Данојлићев постички принцип означен као „разгоревање ватре“ варијабилан је по интензитету својих манифестација: присутан као *знак буђења* у песниковом пантеистичком концепту света и живота, он је најпре везан за облике „нижег интензитета“ (ватре), као *светлост, искра, просјај, праскозорје, свануће, предзорје*, и готово увек је предзнак буђења (зоре, дана, пролећа, природе, живота), па све до оних „вишег интензитета“ – *муње, бљеска, олује*, који симболизују нагло, *ужарено* „откровење“ живота. Ватра се првобитно манифестује као светлост, која у себи садржи могућност распламсавања. Она је *било* којим пулсира живот и знак је цикличног кружења: „Светлост као најтиши звук, пулсира у пределима“ (Данојлић 2000: 235). Нигде ништа не умире, само се изнова рађа, а у том непрестаном кружењу *светлост*, као *наговештај пламена*, означава виталистички прицип, борбу живота са вечношћу: „Издржи док светлост поново не забруји“ (Данојлић 2000: 25) или прометејски симбол отпора: „Запалите ми ватру на грудима / у заразну ужад удове окујте / (...) Разбијте кости у најлепши дармар / Опет ће – шкорпија из заспалог срха – / Плавим пламеном да игра мој дамар“ – „Балада опирања“ (Данојлић 2000: 63).

Међутим, у једном броју песама, ватра, односно поетска контемплација изазвана непосредним посматрањем ватре и пламена, носи знак башларовски схваћеног *сањарења уз ватру*. „Plamen sili da imaginiramo“ и има „vrednost metafora i slika u najrazličitijim područjima mišljenja“ (Bachelard 1969: 7). Зато у песми „Светиљци“, песник издвојен пламен (светиљке) у ноћи посматра као *шифру трансценденције*. Пламен је читав свет за усамљеног човека и повезује светове. Нема једне (издвојене) ватре, ни једног пламена – ни једне ноћи нити једног времена; ватра/ пламен повезује оно исконско, давнашње, несазнајно са садашњим, будућим и несагледивим – њена природа је *духовна*, пламтећа, и „тиња“ у свакој светиљци/ човеку: „Гледам те сваке вечери; увек си ту, једина / Велика, топла мрљо од магле и зејтина / У теби ноћ се ова са свим ноћима спаја“ (Данојлић 2000: 142).

Енергија доживљаја пламена нигде није тако непосредно и експлицитно изражена као у песми „Разгоревање ватре“, у којој се трансформише у истински лирски и метафизички доживљај: семантичка перспектива проширује се на подручје уметничке креације која такође полази од *пламена* (искре, идеје). Ако је мајсторија највећих песника да нам тако поставе догађај из кога ће *засијати сама повезаност живота и његов смисао*, односно да нам поезија *откључа разумевање живота* (Diltaј 2004: 156), песничка слика пламена у наведеној Данојлићевој песми носи енергију живота, симболику праслике стварања света – када се енергија трансформише у материју; у „оклевању“ пламена је и „оклевање“ пупољка, и песме, и новорођенчета. Све је у великом ишчекивању, а снага и лепота у дивљењу:

Оно, како ватра у почетку оклева,
Док пламичком, као ноктом, кору гребе,
У тишини мрзнога преподнева,

Оно, док жмирка кроз танке трепавице,
Угрожена озго и оздо, здесна и с лева
(Пламен, док не нађе правац, спор као пуж је)

Оно, док премишља, хоће ли у свет ил у себе,
Да потом, у темељу тростране пирамиде
Прва варница севне, и згасне, ко да

Паликућа жели да поштеди окружје,
Или мудри жар, пазећи да се не ода
Пре времена, устукне, па да га не опазе који

Нису достојни до краја да га виде;
Оно, док ватра носи прозиран, танак хаљетак,
Док се сузбија, користећ сваку излику

Да продужи тренутак између сна и бдења;
Оно, кад у трептању њише чисти заметак
Себе, па истовремено постоји и не постоји...“

(Danojlić 2000: 233)

Притом, ритам усаглашености распламсавања пламена, као објекта, и песниковог бића као субјекта који контемплира пламен, у таквом су високом степену сагласја да се губи граница између *посматрача* и *посматраног*, чиме се потврђује Аристотелова тврдња да у поезији, осим инстинкта подражавања, постоји и инстинкт склада и ритма, те да *осећање ритма* претходи (песничкој) речи. Песникова имагинација постаје *пламен* који се разбуктава, а сам пламен – једнак песничком бићу, његов *alter ego*. Они не стоје у односу бинарних опозиција, већ симетричног и хармоничног, али и фундаменталног и онтолошког *јединства*. Пламен је дар за онога ко је његов носилац (песник), због чега други „нису достојни до краја да га виде“. Пламен је, према томе, естетска категорија, јер његову срж чини индивидуалност, која се, према Крочеу, ствара у интуицији песника (Riz 2004: 436). Песник је онај који дубље и даље види, више од других слуги и зна; његове моћи које долазе из сфере „између сна и бдења“, кад се „на прагу бића“ слуги велико рађање света, од исте су грађе као и делујав пламен који се њише, „па истовремено постоји и не постоји“.

На много начина сродан Миљковићевом и Данојлићевом, постички систем Слободана Ракитића, означен као „егзистенцијални лиризам“ (Radojić 2012: 230), као један од кључних топоса укључује *пламен*, односно ватру. Међутим, дијапазон симболичких значења која овај песник додељује ватри, почев од раних песама из збирке *Светлости рукописа* па до *Рашких напева*, *Пламена и росе*, *Основне земље* или *Тапија у пламену*, илуструје како његов песнички развој, тако и разноврсне семантичке манифестације овог симбола унутар једне песничке поетике. Ракитићеве ране песме апострофирају *ватру* и *пламен* у духу песника неосимболистичке оријентације, у чијем је окриљу и сам песник био на почетку свог песничког пута. И по метричким обрасцима и по отворености за асимилацију различитих песничких искустава, али и по усвајању одређених метафизичких концепата, он је, у својој првој стваралачкој фази, по много чему близак поетици нашег и страног парнасовског и симболистичког покрета. Језик његове поезије, систем симбола и метафора – све је врло сродно неосимболистима, пре свега Миљковићу, са којим успоставља неку врсту песничког дијалога у идејама, пре свега

у доживљају *ватре*. Његове су ватре „изгнаничке“, „пророчанске“, „неразумне“; песник је „искра краткотрајна“, „обасјан жижком запаљеног свода“, кога „чудесни плам обузима“. Миљковићев стих „О, све што прође вечност једна бива“, у Ракитићевој интерпретацији гласи: „Све што се једном десило не значи крај“ и могао би се узети као поетска формулација песниковог естетског и мисаоно-етичког опредељења, чији је смисао садржан „у трагичном непристајању на коначне облике приземног живота“ (Јуришевић 2009: 108). У том смислу, песма, као „чиста слика ума“, има задатак да врати речима сјај, односно представља неку врсту компензације за егзистенцију: „Сува ватро ума, нек ми лик огрезне / У заборав, јер чега вечног има?“ (Rakitić 2009: 9). Тежња да се оствари „сан о савршенству“, односно да се у *висинама духа* досегне оно што је у егзистенцијалној равни немогуће, отвара свет посебне чулне перцепције овог песника, у коме се узнесење изван приземних ствари и „сувише очигледне јаве“ остварује као поетички принцип *пламених тежњи* ка висинама и имагинативних, али профетских стремљења: „Видех у плавети обрис Белог Града, / Златне водоскоке и крилате ватре“ (Rakitić 2009: 14); „И видех да ни сунце вечно није, / Неразумна ватра опет ме прелеће“ (Rakitić 2009: 14).

У даљем песничким развоју и сазревању, Ракитић је у доброј мери задржао основне одлике неосимболистичког концепта „патетике ума“, али у непрестаном напору да песничкој традицији да свој лични печат, проткан специфичним мисаоним лиризмом и сензибилитетом посебне врсте, настојећи да оствари „вертикалну димензију песме“ (Palavestra 2011: 87) – што је такође у посредној вези са природом *пламена* и *имагинације*. Тако ће у „Балади“ из *Рашких напева*, посвећеној Бранку Миљковићу, реферишући на његове стихове и симболе (па и самим насловом), у први план ставити *ватру* као спецификум преко којег се остварује идеја о вечном кружењу односно враћању. Код Ракитића, као и код његовог поетског и духовног сродника Миљковића, нема ничег мртвог што у ватри сагори, односно што из пепела не може поново да се роди. Дубинско расветљавање ових стихова открило би готово истоветне идеје и код једног и код другог песника, чије су битне претпоставке сублимација (смислова) и сажимање (значења), а чији је знамен – *жар птица*:

О, то се језик немушти у цвет преобрази.
Никако да откријем подмукле преваре
подмићених чула. Диме се у срцу напуштена огњишта
на којима се грејасмо. Жар птице се паре
на пропланцима светлости од које не видим ништа.
Не бројим сате. Предајем се ослепео свакој непогоди.
И певам: та смрт ће птицу поново да роди.

(...)

Своме проклетству не тражим станиште.
Бачено семе, неугинуло, обећава нова буђења
ватре која се претвара у дим и пепелиште.
Несреће почињу ту где снови престају.
Воде теку, проходим кроз шумске црне одаје.
И не сањам више златне птице у изгубљеном рају.
После пада Други ће да нас живи, песма остаје
да припитоми ватру, оплоди цвет, патњи се прилагоди.
И певам: та смрт ће птицу поново да роди.

(Rakitić 2011: 21–22)

Напуштајући потом у великој мери традицију неосимболистичког певања, Ракитић се новим збиркама (*Основна земља*, *Тапије у пламену* и *Пламен и роса*) све више (поетички) удаљавао од своје генерације песника и развијао у правцу особеног песничког индивидуализма, у коме се осећа снажан заокрет ка националној тематици, византијској духовној традицији, али и савременим историјским дешавањима. Његове песме одликују посебне естетичке вредности, какве су узвишеност или осетљивост, али и епифанија као посебан уметнички поступак. Тачка ослонца се од поезике француских симболиста и парнасоваца и српских неосимболиста у новијим песмама постепено замењује *средњим веком* – златним добом српске духовности. Међутим, на његову естетизацију прошлости и, нарочито, историје треба гледати као на лични печат жудње за оним скривеним вредностима чији се трагови губе под дејством деструктивних сила садашњице (в. Јефтимијевић Мићајловић 2023:

131). Притом, значења симбола *ватре* и, нарочито, *пламена*, који се непрестано понављају из збирке у збирку, до те мере су супротна, да се њихова семантичка диференцијација не може ни поредити са песницима који су, поред Ракитића, предмет анализе овог рада. Феномен ватре код Слободана Ракитића исказује се у најмање два дихотомна појавна облика: као *стваралачки принцип* (креације) и, чешће, као *рушилачки израз зла* (деструкције). У том контексту, може се пре говорити о дихотомији него о дијалектици ватре. И ова диференцијација између два супротна значења донекле је и индикатор промене Ракитићеве поетичке парадигме. Синтагмом „пламен искони“, могао би се означити *огањ љубави божанске*, односно симболика ватре као Добра, најексплицитније изражена у збирци *Пламен и роса*, коју песник отвара цитатом из *Житија и страдања светих мученица*:

Јер где огањ божанске љубави гори, тамо не могу не бити сузе.
 Таква је сила тога огња, да када се он разгори у чијем срцу као у пећи, онда уколико расте пламен утолико се и роса увећава: јер колика је где љубав, толико је и умилење (Rakitić 2012c: 5).

Из овога је сасвим јасно да је Ракитићево начело духовности немогуће одвојити од начела религиозности, и то оног које треба разумети у вишем, филозофском и метафизичком смислу. „Пламен искони“, као начело пробужене духовности и повратка Богу, означава једну изразиту и доминантну, препознатљиву и самосвојну поетичку црту његовог песништва: „Ненадно, као дрво на студи / захвати тело искони пламен. / Ниједан сад не светли знамен / нит воћка без Бога заруди“ (Rakitić 2012a: 97). С тим у вези стоји и песников особен лирски доживљај света, сензибилитет за најфинија треперења душе, која је „бреме превелико“ за осетљивог човека. Ако свака душа поседује своју „личну оностраност“, пламен је управо тај који илуструје све те трансценденције (Bachelard 1969: 59).

Међутим, синтагмом „тапије у пламену“, којом Ракитић не само да именује збирку него је варира као мотив у многим песмама са националном тематиком, означава се деструктивна природа ватре, зло; аналогна је пакленом огњу, кроз коју песник не само да је с посебном снагом опевао страшне деценије косовско-метохијског пакла на крају прошлог века, већ је особенем сугестивношћу, пророчким песимизмом, наслутио

српску драму која ће се тек догодити на почетку 21. века: „Уклето семе црне ватре / преко рамена сејач баца. / Слушам ноћну песму отаца, / наше ће племе да се затре“ (Rakitić 2012a: 29). Код њега „прагови горе“, горе борови изнад Дечана, тапије су у пламену, огњишта су „запустела“, ватре су „изгнаничке“ итд. Национална трагедија, означена симболиком пакленог огња, почиње прво од југа – Косова и Метохије: „Али прво с југа огањ плану“ (Rakitić 2012a: 35). Песнички језик овде остварује свој профетски потенцијал, наговештавајући и именујући долазеће трагичне промене у колективу. Подсетимо, у истом маниру, мотив ватре као пакленог огња, у контексту националне трагедије, употребљавају и Љубомир Симовић, Милан Комненић, Ратко Поповић, Бранислав Петровић, Димитрије Николајевић и др. Ракитићево лирско биће, међутим, косовске теме дотичу на специфичан начин и његова поезија носи печат изразитог лирског индивидуализма и ранфинмана. Песник у удесу српског народа учествује на један спиритуалан, духован начин, у коме се *ватра* односно *пламен* манифестује као *зло*, то јест *патња*. На плану екстериоризације, пламен означава уништење, разарање, нестајање (манастира, цркава, огњишта и народа), а на плану интериоризације, патњу због свеопште историјске и духовне катаклизме на крају прошлог и почетку новог миленијума:

Тапије наше, у пламену!
Браћо моја, у доме своме
као у туђем да сте!
(...)
Хуји ватра небеска
над књигом,
насред поља отвореном,
која се сама листа.

Хуји Бог
над тапијама нашим
у пламену.

(Rakitić 2012b: 90–91)

Међутим, чак и када историјска трагедија и усмереност на *пакао* савремених догађаја доминирају Ракитићевим песмама, из њих не одсуствује религиозна свест о присуству Бога и Његовом саучествовању у патњама српског народа. Ракитићев Бог подједнако пати над „тапијама у пламену“, али не напушта човека у његовом страдању. У том смислу, значења *ватре* овде се враћају на почетна полазишта – *пламен љубави*. Тако се у „Сонету о разрушеном дому“ опозитне категорије земаљско и онострано, историјско и божанско хармонизују у песничкој слици „троструке ватре“ (трима савршеним ипостасима / лицима – Отац, Син и Свети дух): „Стојим пред домом, а дом рушан! А збег за збегом, непрегледан. // Ал невидљива стабла грана, / са другог света обасјана, / као трострука ватра сину!“ (Rakitić 2012a: 59).

И премда је јасно да је тумачење поезије увек ирелевантно и лимитирано у односу на саму поезију, која је – као есенција значења и симбиоза различитих смислова и порука – непресушна ризница и покретач људског духа, креације и имагинације, сасвим је извесно да је однос песника према *ватри* парадигма различитих видова чежње и страсти за сазнањем, откривањем суштина и највећих тајни, будући да је *ватра* и по својој природи велика тајна за човека. Иако је на корпусу поезије само три песника тешко репрезентовати све видове манифестација под којима се ватра јавља и значења која она има за њих, више је него јасно да је обухват значења ватре у поезији три велика српска песника двадесетог века – Бранка Миљковића, Милована Данојлића и Слободана Ракитића – илустративан и садржајан у тој мери да се може говорити о различитим поетичким обрасцима и парадигмама, од којих су неки обележили српску песничку традицију прошлог века, али и да је о ватри потребно говорити не само као о песничком симболу и мотиву већ и као о парадигми самог песничког бића, чија природа блиско кореспондира са ватром. Зато би се Хартманова тврдња да се може живети незахваћен проблематиком уметности, али да се незахваћен њом не може филозофирати, могла – у нешто измењеном облику – читати и овако: може се живети незахваћен проблематиком ватре, али се незахваћен њом не може певати.

Извори

1. Данојлић, Милован (1972), *О раном устајању*, Нови Сад: Матица српска.
2. Данојлић, Милован (2000), *Разгоревање ватре: изабране песме*, Београд: Задужбина Десанке Максимовић – Народна библиотека Србије – Српска књижевна задруга.
3. Миљковић, Бранко (1972а), *Ватра и ништа, Сабрана дела Бранка Миљковића*, књига прва, Ниш: Издавачка установа „Градина“.
4. Миљковић, Бранко (1972б), *Орфичко завештање: песме, Сабрана дела Бранка Миљковића*, Ниш: Издавачка установа „Градина“.
5. Миљковић, Бранко (1972ц), *Критике: са делима и ауторима о песничкој уметности, Сабрана дела Бранка Миљковића*, књига четврта, Ниш: Издавачка установа „Градина“.
6. Ракићић, Слободан (2009), *Светлости рукописа и ране песме, Сабране песме Слободана Ракићића*, књига прва, Београд: Рашка школа.
7. Ракићић, Слободан (2011), *Рашки напеви, Сабране песме Слободана Ракићића*, књига друга, Београд: Рашка школа – Просвета.
8. Ракићић, Слободан (2012а), *Основна земља, Сабране песме Слободана Ракићића*, књига седма, Београд: Рашка школа – Просвета.
9. Ракићић, Слободан (2012б), *Тапије у пламену, Сабране песме Слободана Ракићића*, књига осма, Београд: Рашка школа – Просвета.
10. Ракићић, Слободан (2012ц), *Пламен и роса: лирски дневник, Сабране песме Слободана Ракићића*, књига десета, Београд: Рашка школа – Просвета.

Литература

1. Јефтимијевић Михајловић, Марија (2012), *Миљковић између поезије и мита*, Лепосавић: Институт за српску културу.
2. Јефтимијевић Михајловић, Марија (2023), „Косовске вертикале Васка Попе и Слободана Ракићића“, *Косово и Метохија кроз чињенице, тумачења и симболе*, тематски зборник, књига 1 (ур. Јасмина Ахметагић и Марија Јефтимијевић Михајловић), Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, 127–139.
3. Јовановић, Бојан (2017), *Тајни интерес: песничко и антрополошко искуство*, Београд: Завод за уџбенике.
4. Јуришевић, Миодраг (2009), „Сан о савршенству“, у: Слободан Ракићић, *Светлости рукописа и ране песме, Сабране песме Слободана Ракићића*, књига прва, Београд: Рашка школа, 105–110.

5. Палавестра, Предраг (2011), „Песничке недоумице“, у: Слободан Ракитић, *Рашки напеви, Сабране песме Слободана Ракитића*, књига друга, Београд: Рашка школа – Просвета, 85–88.
6. Радојчић, Саша (2013), „Свет нам није дом: топоси присности, туђине и самосналажења у егзистенцијалној лирици Слободана Ракитића“, *Књижевно дело Слободана Ракитића*, зборник радова са научног скупа одржаног у Рашки, 5. и 6. октобра 2012. (ур. Милојко Милићевић), Рашка: Центар за културу, 2013, 225–246.
7. Трeбјешанин, Жарко (2008), „Култ и симболика ватре у фолклору, митологији и религији Срба“, у: Сима Тројановић, *Ватра у обичајима и животу српског народа*, Београд: Службени гласник, 7–33.
8. Тројановић, Сима (2008), *Ватра у обичајима и животу српског народа*, Београд: Службени гласник.
9. Хамовић, Валентина (2022), „Мотив ватре у Данојлићевој поезији и прози“, *Стваралаштво Милована Данојлића – поезија, проза и есејистика*, Андрићград: Андрићев институт, 157–170.
10. Џацић, Петар (1996), *Бранко Миљковић или неукротива реч*, Београд: Завод за издавање уџбеника.
11. Bachelard, Gaston (1969), *Plamen voštanice*, prijevod i pogovor Vjieran Zuppa, Zagreb: Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu.
12. Vašlar, Gaston (1996), *Psichoanaliza vatre*, prevela s francuskog Vesna Čakeljić, Čačak: Gradac.
13. Diltaj, Vilhelm (2004), *Doživljaj i pesništvo: Lesing – Gete – Novalis – Helderlin*, preveo Saša Radojčić, Novi Sad: Orfeus.
14. Riz, Viljem (2004), *Filozofija i religija: istočna i zapadna misao*, preveli s engleskog Jovan Babić, Ivan Vuković, Mašan Bogdanovski i dr., Beograd: Dereta.
15. Heraklit (1979), *Fragmenti*, prema prevodu Miroslava Markovića, Beograd: Grafos.

Marija S. Jefimijević Mihajlović
Institute for Serbian Culture – Pristina, Leposavic

IMAGINATION OF FLAME AND FLAME OF IMAGINATION (FIRE AS A POETIC PRINCIPLE – SERBIAN POETRY OF THE 20TH CENTURY)

Summary

As a poetic symbol largely present in literature, this paper is about fire as a poetic principle in the contemporary Serbian poetry, with special reference to the poetic corpus of three prominent poets of the 20th century: Branko Miljković, Milovan Danajlić, and Slobodan Rakitić, through whose poems it is possible to distinguish between *three faces of fire*, that is, three different phenomenological and poetic meanings.

For the Heraclitean-oriented Miljković, fire is the main archetypal symbol, the primal element of creation, the sum of his philosophical views on humankind and the world, *an eternally living fire* in which ancient and national myths and legends are dialectically sublimated, but it is also an expression of the reconciliation of the opposites of poetic and transcendental (metaphysical) spheres, such as: *fire and ash, being and nothingness, life and death*, from which comes his poetic apotheosis – „Pohvala vatri“. For his somewhat neo-symbolist companion Milovan Danajlić, fire is related to collective representations and opinions, but it is also an expression of a particular poetic process and personal poetic pattern, entitled „Razgorevanje vatre“. The corpus of research will also include the poetry of Slobodan Rakitić, where the phenomenon of fire is expressed in two dichotomous forms: as a creative principle (of creation) and as a destructive effect of evil („Tapije u plamenu“).

The common (poetic) denominator of these three distinguished poets refers to the *creation*, i.e. the *imagination* (un-

derstood in Bashlarov's sense) of *flame*, as a poetic effort to reach the *essence* or *root of being*, embodied in the so-called Prometheus complex, as an expression of longing and passion for knowledge.

► **Keywords:** Branko Miljković, Milovan Danajlić, Slobodan Rakitić, fire, flame, imagination, daydreaming, poetry, principle of creation, principle of destruction.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

811.163.41'37(082)

821.163.41.09(082)

PHILOLOGIA Serbica. Год. 4, бр. 4, Значај и значење ватре у српском језику, књижевности и култури : зборник научних радова / [главни уредник публикације Сања Мацура]. - Бања Лука : Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2024 (Источна Илица : Принт Шоп). - 620 стр. : илустр. ; 24 см. - (Philologia Serbica, ISSN 2744-1709) (Научни скупови Филолошког факултета. Зборник научних радова ; год. 4 ; бр. 4)

Кор. насл. - "Овај зборник садржи научне радове који су представљени на конференцији Philologia Serbica. Значај и значење ватре у српском језику, књижевности и култури, одржаној на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци 28. марта 2023. године." --> колофон. - Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99955-58-94-9

COBISS.RS-ID 140001793